

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2394>

Number: 26 , p. 213-229, Summer II 2014

DAVID HELD'İN SINIFLANDIRMASINA GÖRE DEMOKRASİNİN KLÂSİK MODELLERİ

*THE CLASSICAL MODELS OF DEMOCRACY ACCORDING TO DAVID
HELD'S CLASSIFICATION*

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin BAL

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Erciş İşletme Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Özet

Dünya tarihinde ilk kez dünya üzerinde yaşayan insanların çoğu, demokrasi olarak kabul edilebilecek bir siyasal yönetimi deruhte etmektedir. Bu olgu, içinde bulunduğumuz zaman diliminin demokrasi çağı olduğunun en açık göstergesidir. Demokrasi, halkın tamamının genel siyasetle ilgili temel belirleyici kararları alabildiği bir siyasal sistemin adıdır. Bu sistem, özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden sonra o derece rağbet gören bir rejim haline gelmiştir ki, bugün hemen her siyasal rejim bir şekilde kendisini demokrasi olarak takdim etme gereğini duymaktadır. Bu dönüşüm, siyaset tarihinin en anlamlı ve önemli olaylarından birisidir. Ne var ki, bir rejimin sırf sav veya iddia yoluyla demokratik olamayacağı da ortadadır. Dolayısıyla, demokratikliği belirleyen temel kıstaslar olduğu gibi, daha ileri düzeyde demokrasinin gereği sayılan bazı özellikler de vardır. Demokrasi modelleri de zaten bu ilave özelliklerden doğmaktadır. Bazı modeller bireye ve birey hak ve özgürlüklerinin korunmasına önem verirken, bazıları topluma öncelik atfetmektedir. Bazı modeller genel siyasete ilişkin belirleyici kararların alınma yöntemine ağırlık verirken, diğer bazıları bu kararların içeriğinin önemine vurgu yapmaktadır.

Bu çalışmada, ünlü siyaset teorisyeni David Held'in artık klâsikleşmiş olan Demokrasi Modelleri'nin klasik versiyonları ele alınarak incelenecektir. Yazar, Demokrasi Modelleri'ni ilk kez 1987'de kamuoyunun ilgisine sunarken, temelde iki amaç gütmektedir. Birincisi, Antik Yunan'dan bugüne değin demokrasi ile ilgili temel yaklaşımların bir takdimini yapmak ve ikincisi de demokrasinin bugün ne anlama gelmesi gerektiğine dair yaklaşımların bir eleştirisini yapmaktır. Yazarın, kitabında bu her iki amacı da gerçekleştirdiği rahatlıkla söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Demokrasi, Atina Demokrasisi, Cumhuriyetçilik, Liberal Demokrasi, Dolaysız Demokrasi

Abstract

For the first time in history, most people in the world now live under a political system that one can regard as democracy. This phenomenon indicates that this period of time is an era of democracy. Democracy is the name of a political system in which the whole people make the basic determining decisions on important matters of public policy. Especially after the final quarter of 20th century, this system is so in demand that now nearly all political regimes need to introduce themselves as democratic in one way. This transformation is one of the most important and meaningful incidents of political

history. However, it is clear that a regime is not necessarily democratic just because it claims or argues to be. Thus, there are some basic criteria that determine to be 'democratic' as well as some qualifications that regarded as necessities of further democracy. The models of democracy emerges these further qualifications. While some models consider the individual and individual's rights and freedoms as important, some consider the society as having primary importance. While some models consider the method of making the basic determining decisions about general politics as important, some emphasize the content of these decisions.

In this study, we'll examine and scrutinize the classical versions of Democracy Models, a classical book of David Held who is among the most famous political theorist of today. When he introduced the book Models of Democracy in public attention, he had two purposes mainly. The first, to provide an introduction to central accounts of democracy from Ancient Greece to the present day; and the second, to offer a critic of approaches about the problem 'what should democracy mean today?' One can say easily that the author has realized that two aims in his book.

Key Words: Classical Democracy, Athenian Democracy, Republicanism, Liberal Democracy, Direct Democracy

GİRİŞ

Demokrasi, anlamı ve tanımı üzerinde henüz mutabakat sağlanamamış olan "esasen tartışmalı" (essentially conrested) bir kavramdır. Böyle olduğu için de birçok tanımı yanında, birçok modeli de vardır. Holden'ın (Holden, 2007: 3) da belirttiği gibi, sistemleri arasında dağlar kadar farklılıklar, hatta zıtlıklar olsa da, neredeyse her örgütlenme biçimi, kendi modelini *demokratik* olarak takdim etmektedir. Bunun böyle olmasında bir sosyo-politik örgütlenme biçimi olarak demokrasinin çağımızda görmekte olduğu evrensel kabul, rağbet ve mazhariyetin rolü büyüktür.

Birch'in (Birch, 1993: 72-73) de işaret ettiği gibi, yirminci yüzyılda demokrasi tanımı ve tartışmalarında karışıklığa neden olan iki şey söz konusudur. Bunlardan ilki, kavramın sadece bir yönetim sistemini değil, aynı zamanda diğer sosyal ilişkileri de tanımlamak üzere kullanılmasıdır. Diğer ise, demokratik bir siyasi sistemi tanımlamak için yaygın olarak kullanılan terimlerin müphemiyeti, bu terimleri değerden arınmış bir şekilde açığa kavuşturmanın güçlüğü ve demokrasi teorisyenlerince geliştirilmiş olan demokrasi meşrulaştırmaları arasındaki kısmi uyumsuzluklardır. Bu yüzden, hem ABD hem Rusya hem de Doğu Bloğu çözülmeye önceki Doğu Avrupalı devletlerin tek partili siyasal sistemleri, kendi modellerini demokrasi olarak takdim etmişlerdir.

Bugün modern demokratik yönetim sistemi ve anlayışı denildiğinde, genellikle Batılı sanayileşmiş ülkelerinde gelişmiş olan ve liberal demokrasi olarak bilinen seçimli demokrasi anlaşılmaktadır. Heywood'un (Heywood, 2012: 272) da belirttiği gibi, günümüzdeki tartışmasız başarısına rağmen liberal demokrasi, muhtelif demokrasi modellerinden sadece birisidir. Ayrıca demokrasi prensipleri de tartışma konusudur. Öyle ki, demokrasinin günümüzde evrensele yakın bir şekilde kabul görmüş olması, onun erdemlerinin asırlardır tartışıldığı gerçeğini gizlememelidir. Diğer bir ifadeyle, demokrasinin erdemleri yanında kusurlarının da olduğu genellikle kabul edilmiştir. Zaten "demokrasi modelleri" de demokrasinin bu erdem ve kusurlarıyla ilgili tartışmalardan ortaya çıkmıştır.

Demokrasi modelleri konusu gerçi aktüalitesini, güncelliğini ve canlılığını her zaman korumuş ve siyasal literatürde bununla ilgili zengin bir birikim oluşmuştur. Ancak özellikle "Arap Baharı" ile gündeme gelen son demokratikleşme dalgası, demokrasi modelleri ile ilgili tartışmaları yeniden alevlendirmiştir. Bu çalışmada, demokrasi modelleri konusunda en yetkin

siyasal teorisyenlerden biri olan ve aynı adı taşıyan bir de kitabı olan David Held'in modellemesi ele alınmıştır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, çalışma Held'in "klâsik demokrasi modelleri" ile sınırlıdır. Çünkü düşünür, klasik modellerin yanında "rekabetçi elitizm", "plüralizm", "müzakereci demokrasi" ve "demokratik otonomi" gibi demokrasinin bugüne özgü varyantlarına da detaylı olarak yer vermiştir ve takdir edilir ki, bunları ele almak bir makale çalışmasının hacmini çok aşacaktır.

Held (Held, 2006: 1) çözümlemesine, yukarıda da bahsi geçen bir olguyla ilgili iki tespitle başlar. Bunlardan birincisi, birbirinden çok farklı görüşlere sahip olan siyasal liderlerin demokrat olduklarını iddia etmelerinin ve her türdeki siyasal rejimlerin kendilerini demokrasi olarak tanımlamalarının, bu rejimlerin söyledikleriyle yaptıklarının birbirinden çok farklı olduğu gerçeğini ortadan kaldırmadığına, sadece demokrasinin modern siyasal hayatı meşrulaştırmaya yaradığına işaret ettiği. Demokrasi modern siyasal hayatı meşrulaştırmaktadır; çünkü bugün hâkim olan siyasal algı açısından kural koymak ve yasa uygulamak, 'demokratik' oldukları sürece, doğru ve meşru addedilmektedir. Fakat bu insanlık tarihinde her zaman böyle olmamıştır. Kadim Yunandan bugüne değin, siyasal düşünürlerin büyük çoğunluğu, demokrasinin teori ve pratiğine dair eleştirel tavır takınmış hatta onu "ayak takımının yönetimi" şeklinde tanımlayanlar bile olmuştur. Demokrasinin bugün görmekte olduğu yaygın rağbet ve mazhariyet, aslında çok yeni bir olgudur.

Held'in (Held, 2006: 1) ikinci tespiti, bir yönetim biçimi olarak demokrasinin hassas bir yapıya sahip bir sistem olmasıyla alakalıdır. Ona göre bugün demokratik bir sisteme sahip olan birçok devletin siyasal kurumlarının tarihi, demokratik düzenlemelerin kırılganlığını ve saldırılara karşı savunmasızlığını açığa vurmaktadır. Tek başına 20. yüzyıl Avrupa tarihi, demokrasinin tesis ve muhafazasının ne kadar güç olduğunu gözler önüne sermektedir. Nitekim Faşizm, Nazizm ve Stalinizm neredeyse demokrasiyi yeryüzünden tamamen sileceklerdi. Demokrasi, çok yoğun sosyal mücadeleler eşliğinde gelişmiş ve sık sık da bu mücadelelerde ciddi yaralar almıştır.

Kavram

Held (Held, 2006: 1) bu tespitlerden sonra demokrasi kelimesinin tanımına değinir. 'Demokrasi' sözcüğü İngilizceye 16. yüzyılda Fransızca *democratie* kelimesinden gelmesine rağmen, kökleri Yunancadır. 'Demokrasi', kök anlamı *demos* (halk) ve *kratos* (erk) olan *demokratia* kelimesinden türetilmiştir. Demokrasi, monarşi ve aristokrasinin aksine, halkın yönetimine dayanan bir hükümet biçimidir. Bu yönetim biçimi, halkının arasında bir tür siyasal eşitliğin söz konusu olduğu bir siyasal topluluk gerektirir. 'Halk tarafından yönetim' muğlak bir kavram gibi görünebilir ama görüntüler genellikle aldatıcıdır. Demokrasi düşüncesinin tarihi karmaşıktır ve birbiriyle çelişen anlayış/yaklaşımlarla doludur. Zaten demokrasinin tarih, düşünce, pratik ve içeriğinde ihtilafa mahal verecek çok alan vardır.

Held (Held, 2006: 1-2) ilk ihtilaf alanının kavramın tanımıyla ilgili olduğunu belirtmektedir. Ona göre tanımla ilgili problemler, tanımın içerdiği 'yönetim', 'tarafından yönetim', 'halk' gibi unsurlardan ortaya çıkmaktadır. Mesela 'halk' sözcüğü ilk planda şöyle sorunlar doğurur:

Kim 'halk' sayılacaktır; 'herkes' mi, 'pek çok insan' mı, 'aşağı sınıf' mı, 'organik bütün' mü, 'salt çoğunluk' mu yoksa 'sınırlı çoğunluk' mu? (Sartori, 1993: 23).

Halk için nasıl bir siyasal katılım tasarlanmaktadır?

Katılımı teşvik ettiği düşünülen şartlar nelerdir? Katılmanın özendiricileriyle caydırıcıları ya da faydalarıyla maliyetleri eşit olabilir mi?

Öte yandan ‘yönetim’ sözcüğü de hatırı sayılır ölçüde problem ortaya çıkarmaktadır:

Yönetimin alanı ne derece dar veya geniş yorumlanabilir veya demokratik faaliyetin en uygun alanı nedir?

Şayet ‘yönetim’ kelimesi ‘siyasal’ı kapsamakta ise, bununla ne kastedilmektedir; “hukuk ve düzen” mi, “devletlerarasındaki ilişkiler” mi, “ekonomi” mi yoksa “mahrem veya özel alan” mı?

Yine, ‘tarafından yönetim’ ifadesi, itaat etme yükümlülüğünü kapsar mı?

‘Halk’ın yaptığı kurallara uyulmalı mıdır? İtaat veya itaatsizliğin yeri/alanı/sınırı neresidir?

Aleni ve aktif bir şekilde ‘katılmayanlar’ (kamu siyasetiyle alakalı temel belirleyici kararlarda yer alamayanlar) taifesi için biçilen roller nelerdir?

Demokrasiler kendi halklarının bir kısmına veya meşru yönetim sahalarının dışında kalanlara karşı hangi şartlar altında cebre başvurmaya yetkilidirler? (Held, 2006: 2).

Held (Held, 2006: 2) demokrasi kavramının tanımıyla ilgili potansiyel ihtilaf alanlarını bunlardan ibaret görmemektedir. Çünkü ona göre, kadim Yunan’dan çağdaş dünyaya, ‘halk tarafından yönetim’in başarısının genel şart ve icaplarına ilişkin olarak serdedilmiş temelde çok farklı kanaatler söz konusu olmuştur. Mesela, halk demokrat olmadan önce okur-yazar olmak zorunda mıdır? Demokrasinin sürdürülmesi için belli bir sosyal refah düzeyi var mıdır? Veya Macpherson’ın (Macpherson, 1984: 7) belirttiği gibi, liberal demokrasi yalnızca ekonomik sistemin bütünüyle ya da başat olarak kapitalist girişime dayalı olduğu ülkelere has bir yönetim biçimi midir? Demokrasi milli afet veya savaş durumlarında da sürdürülebilir mi? Bu ve buna benzer birçok problem, demokrasinin anlamı konusunda bir mutabakat olmadığını ve muhtemelen hiçbir zaman da olmayacağını göstermektedir. Ayrıca ‘halk’ kelimesinin anlamını belli gruplarla tahdit etmeye yönelik girişimlerin çok önemli bir tarihi vardır. Başka birçokları arasında mülkiyet sahipleri, beyazlar, eğitimliler, erkekler, belli yetenek veya meslek sahipleri, beyaz yetişkinler veya yetişkinler sayılabilir. Ayrıca, ‘halk tarafından yönetim’ olarak kabul edilen şeyle ilgili farklı anlayış ve tartışmalara dair etkileyici hikâyeler de vardır. Bunların bir kısmı, bir yorumcunun çok faydalı bir şekilde özetlediği gibi, şöyle sıralanabilir:

Genel siyasalarla ilgili kararlara katılma, yönetimle ilgili yasal düzenlemelerde ve idari süreçlerde yer alma anlamında, halkın tümünün yönetmesi gerekir.

Halkın, hayati konularda karar oluşturma süreciyle yani genel siyasetle ilgili konularda ve genel yasaların oluşturulmasında kişisel olarak ilgili olmaları gerekir.

Yöneticilerin yönetilenlere hesap vermesi gerekir; başka bir ifadeyle, yönetilenlere yönelik faaliyetlerini meşrulaştırmalı ve yönetilenler tarafından görevden uzaklaştırılabilmelidirler.

Yöneticiler, yönetilenlerin temsilcilerine de hesap vermelidirler.

Yöneticiler yönetilenler tarafından seçilmelidir.

Yöneticiler, yönetilenlerin temsilcileri tarafından seçilmelidir.

Yöneticiler, yönetilenlerin çıkarlarına uygun hareket etmelidir (Lively, 1975: 30’dan aktaran Held, 2006: 2).

Yazara göre (Held, 2006: 2) ‘halk’, ‘halk adına yönetim’ ve ‘halk tarafından yönetim’ gibi konularda farklı tavırlar takınılması, kısmen demokrasinin farklı meşrulaştırma şekilleriyle alakalıdır. Bu meşrulaştırmalarda demokrasi, yasal otorite, siyasal eşitlik, özgürlük, ahlâki kendini-geliştirme, ortak çıkar, adil ahlaki uzlaş, herkesin çıkarını gözeten bağlayıcı kararlar, sosyal yarar, isteklerin karşılanması ve etkili kararlar gibi temel değer ve yararları sağlamaya en yakın olan yöntem olduğu gerekçesiyle savunulur. Tarihsel görev çatışmasının altında,

demokrasinin bir tür halk iktidarı (vatandaşların tabi olacakları yönetimleri ve düzenlemeleri kendilerinin belirlediği bir hayat biçimi) veya bir karar oluşturma aygıtı (dönem dönem seçilerek iktidara getirilenlerin –yani temsilcilerin- aldıkları kararları meşrulaştıran bir aygıt) anlamına gelip gelmeyeceğini belirleme mücadelesi yatar. Peki demokrasinin alanı ne olmalıdır? Hayatın hangi alanlarına tatbik edilebilir? Ya da farz-ı mahal, başka önemli bir takım amaçların yüzü suyu hürmetine demokrasiyi tahdit etmek gerekir mi? (Held, 2006: 3). Held bu sorularla ilgili tutumunu, benimsediği yöntemle ilgili açıklamalarında açıklığa kavuşturur.

Yöntem

Held, demokrasinin varyantlarını analiz etmeyi amaçlayan *Demokrasi Modelleri* adlı kitabının, yukarıdaki müşkülpesent problemleri çözmekte aciz kalacağını itiraf etmektedir. Yazar ayrıca demokrasi modellerine dair tüm izahatının, demokrasinin aktif tarih içerisindeki özel bir pozisyonuna dayandığını yani bunların belli bir bakış açısını yansıttıklarını belirtmekle birlikte, bunun kendisinin bazı demokratik teori ve teorisyenlere diğerlerinden daha yakın durduğu anlamına gelmediğini (Held, 2006: 3) de ilave etmektedir.

Demokrasi Modelleri kitabının ilgi alanı, daha önceki dönemlere ait bazı demokrasi anlayışlarına, yaklaşık iki bin yıllık olan bu fikirlerin nispi başarı veya başarısızlıklarına, Rönesans sürecindeki demokrasi kavrayışlarının yavaşça yeniden doğuşuna, 16. yüzyılın sonlarından itibaren liberalizmin despotluklarla ve mutlakiyetçi devletlerle mücadelesine, 18. yüzyılın sonlarıyla 19. yüzyılda liberal ve Marxist gelenekler tarafından demokrasi düşüncesinin yeniden formüle edilmesine ve çağdaş bakış açılarının çatışmasına kadar uzanmaktadır. Yazar, *Demokrasi Modelleri*'ne bu şekilde odaklanırken, dikkatlerin öncelikle demokrasinin Batı'daki gelişimine yöneltildiğini belirtmektedir. Bunun bir nedeni, demokrasinin farklı varyantlarının gelişim öyküsünün, aynı zamanda net bir şekilde Batıda ortaya çıkmış olan bazı siyasal düşünce ve pratiklerin de oluşum öyküsü olmasındandır. Demokrasinin mahiyeti ile ilgili tartışmalar, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika entelektüel gelenekleri içinde yoğunlaşmıştır. Her ne kadar bu ifade, demokrasinin mahiyetiyle ilgili önem taşıyan her şeyin sadece Avrupa ve Kuzey Amerika'da ortaya çıkmış, doğru anlaşılmış ve ifade edilmiş olduğuna dair kesif bir Avrupa merkezci (Eurocentric) bir tutumu ima etse de, yazara göre (Held, 2006: 4) genel durum budur.

Yazara göre demokrasinin tüm modelleri en genel anlamda iki tipe ayrılır:

Kamu siyasetine ilişkin kararların halk tarafından direkt olarak alındığı bir karar oluşturma sistemi olarak *dolaysız* veya *katılımcı* demokrasi;

Yönetim faaliyetinin, 'hukuk devleti' çatısı altında vatandaşların görüş veya çıkarlarını 'temsil etme' görevini üstlenen seçilmiş görevlilerce yerine getirildiği *liberal* veya *temsili* demokrasi (Held, 2006: 4).

Yazar, bu en geniş anlamdaki sınıflandırmanın, kendi yöntemi açısından, bazen çok sayıdaki modelleri birlikte gruplandırma amacıyla kullanılacağını belirtmektedir. Mamafih, onlara hayli sınırlı bir alanda müracaat edilecektir; çünkü demokrasinin klasik modellerinin ele alındığı birinci bölümün en önemli amaçlarından biri, demokrasi hakkında mezkur iki genel anlayış tarafından ileri sürülmüş olandan daha geniş bir argüman manzumesi ortaya koymaktır. Mesela, her ne kadar hepsi de birer 'dolaysız demokrasi' türü olarak bilinseler de klasik demokrasi, gelişmecî cumhuriyetçilik, dolaysız demokrasi ve katılımcı demokrasi arasında vurgulanması gereken önemli farklılıklar vardır. Onlara sadece 'dolaysız demokrasi' olarak bakmak, aralarındaki önemli farklılıkları –daha karmaşık bir sınıflandırma sistemini

haklılaştıran farklılıkları- görememek riskini beraberinde getirir. Aynı şey, liberal demokrasinin varyantları için de söylenebilir.

Demokrasinin gelişimi, uzun ve çetrefil bir tarihi geçmişe sahip iken, demokratik teorinin alanı da çok geniş bir mülhaza ve tartışma alanına hitap etmektedir. Demokratik söylemin zamanla değişen anlamını –temel kavram, teori ve konularını- kavrayabilmek için, bu tarihi geçmiş ve tartışmaların anlaşılması gerekmektedir. *Demokrasi Modelleri* bu dolambaçlı arazide bir yol bulabilme adına, temel pozisyon ve argümanlarla ilgili bir harita sunduğu gibi, onlarla ilgili bir dizi önemli değerlendirmeler de yapmaktadır. Ancak, her ne kadar kitap temel konuların tümünü ihtiva etse de, seçici olduğunu belirtmek gerekir. Yazar, *Demokrasi Modelleri*'nin birinci bölümünü oluşturan dört klasik modeli (ve bunların bazı varyantlarını) seçerken, tüm fikir ve teorilere yüzeysel bir bakıştansa, en temel olanlarını detaylı ele almanın daha tercihe şayan olduğu fikrinden hareket ettiğini belirtmektedir. Dolayısıyla, mesela anarşistler gibi, bazı insanların dağarcığında demokratik teoriye önemli katkıları olan bazı siyasal gelenekleri konuya dâhil edilmemiştir. Daha başka eksiklikler de var olmakla birlikte, yazar klasik ve çağdaş siyasal tartışma açısından merkezi öneme sahip olduğunu düşündüğü 'demokrasi modellerini' seçtiğini belirtmektedir (Held, 2006: 6).

Held (Held, 2006: 6) *Demokrasi Modelleri* kitabında izlenen yöntem ve onun altında yatmakta olan varsayımlar hakkında üç konuya daha aydınlık getirme gereği duymuştur. *Birincisi*, 'modeller' kavramıyla ilgilidir. Kitapta kullanılan şekliyle 'model', demokratik bir formun başlıca unsurlarını ve altında yatan ilişkiler yumağını belirtmek ve açıklamak için düzenlenmiş teorik bir inşa ameliyesini ifade etmektedir. Kamu hayatının veya siyasal kurumlar manzumesinin önemli veçheleri, ancak onların diğer sosyal olgularla ilişkileri temelinde doğru olarak anlaşılabilir. Keza modeller, karmaşık kavramlar 'ağları'dır ve siyasal alanın yönleri ve sosyo-ekonomik şartlar dahil, onun güçlendirilme şartları ile ilgili genellemelerdir. Ayrıca, *Demokrasi Modelleri* zorunlu olarak deskriptif ve normatif ifadeler arasında değişen bir dengeyi gerektirir. Yani Held, şeylerin nasıl ve neden öyle olduklarına ilişkin deskriptif ifadelerle, nasıl olmaları gerektiğine dair normatif ifadeler arasında bir denge gözetmenin gayreti içindedir. Klasik Yunanlı teorisyenler hem deskriptif hem de normatif bir yöntem kullanmışlarken, Hobbes'tan Schumpeter'a kadar birçok modern teorisyen, meseleleri temelde normatif olmayan 'bilimsel' yöntemlerle ele aldıklarını ileri sürmüşlerdir. Mesela bunlardan Hobbes, ahlak ile siyaseti kesin bir şekilde birbirinden ayırmak suretiyle, o zamana kadarki siyasal teori geleneğini temelden değiştirmiştir. Ona göre siyasal analizler, açık prensiplere ve makul dedüksiyonlara dayanan 'sivil bilim' niteliği taşımalıydı. 19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılda sosyal bilimlerin (özellikle yönetim ve sosyoloji disiplinlerinin) gelişmesi, demokrasi ile ilgili araştırmaların bilime dayalı olarak yürütülmesi gerektiği düşüncesini gündeme getirmiştir. Böylece, demokrasi kelimesinin anlamının belirlenmesinde, 'bilimsel yöneme' özel bir önem atfedilmiştir. Demokrasinin geçmiş, hal ve gelecek modellerini ele alırken, onların temel özelliklerini, onlarla ilgili yorumları, onların demokrasinin içinde yeşereceği toplumla ilgili varsayımlarını, insanoğlunun siyasal yetenekleriyle ilgili temel yaklaşımlarını ve nihayet, görüş ve tercihlerini nasıl haklılaştırdıklarını araştırmak önemlidir.

İkincisi, demokratik modellerin farklılıklarını ortaya koyarken, onların doğru bir temsilini verebilmek için, yazarın kendi 'önyargılarını' kontrol etme gayretidir. Fakat tüm 'temsiller', belli bir kavram, inanç ve standart çerçevesini ihtiva eden yorumlar içerirler. Bu çerçeve, anlamaya engel teşkil etmez; aksine, o temsile eklemlenmiş vaziyettedir. Çünkü yorumlama süreciyle alakalı bu çerçeve, ne 'anladığımızı' ve neye önem attığımızı belirler. Keza, özel yorumlar, bir olgunun doğru ve nihai anlaşılma biçimi olarak görülemezler; bir

olgunun anlamı, genellikle yeni bakış açılarından süzülen gelecek yorumlara açıktır. Dolayısıyla, yorumlar her zaman tartışmaya açıktırlar.

Üçüncüsü, Held (Held, 2006: 7-8) demokratik 'fikirleri' ele alırken, bu fikirlerin tek başlarına sosyo-politik hayatı şekillendirdiklerini ima etmediğini önemle belirtir. Aksine, bunun genellikle sadece fikirlerin, kurumsal formların mahiyet ve işleyişini değiştirmeye yetecek etkinliğe sahip olan elverişli tarihi şartlarla ve yapısal güçlerle buluştuklarında mümkün olabileceğini ifade eder. Ancak ona göre bu ifadenin de açıklığa kavuşturulması gerekir. Çünkü bazı siyasal fikirlerin etkisinin, güçlü etkilerle donatıldığı ya da çok dramatik sonuçlar doğurduğu su götürmez olan bazı şartlar vardır. Tarihsel süreçte fikirlerin yeri, basit genellemeler değildir. Mamafih, 'fikirler' ile 'sosyal şartlar' arasındaki ilişki ne olursa olsun, özellikle siyasal hayat hakkında septizm ve sinizmin kol gezdiği dünyada, demokrasi modellerini incelemenin kendi meşrulaştırma biçimleri vardır. Böyle bir dünyada demokratik siyasetin, vatandaşların kendi hayatlarını etkin bir şekilde tanzim ve organize etmelerini sağlayacak şekilde dönüştürülmesinin mümkün yollarını araştırmak, her zamankisinden daha önemlidir. Demokratik düşünce, pratik ve kurumların gelişmeleri ile akıbetlerini uzlaştırmaya girişmeden, böyle bir görevin ne kadar zor olduğunu anlamak imkânsız gibi bir şeydir.

Yazar, yöntemle ilgili son nokta olarak, kitapta belli başlı dört amaç güdüğünü belirtir. Birincisi, belli başlı demokrasi modellerini, onların en önemli fikirleri ve tarihsel şartları açısından ortaya koymak; ikincisi, önceki modellere karşı, her bir modelin alamet-i farikasını ortaya koymak; üçüncüsü, hem bu kitapta geliştirilen genel argüman hem de yapılan eleştiriler açısından, her bir modelin sağlamlık ve zayıflığını ortaya çıkarmak ve dördüncüsü de, sonuç kabilinden, demokrasiye dair -daha bir çok soruya davetiye çıkaracak- yeni bir anlayış ortaya koymaktır. Yazara göre, *Demokrasi Modelleri* şehir devletindeki, ulus devletteki ve uluslar arasındaki siyaseti ortaya koyan ve bugünkü küresel dönüşümleri konu edinen hem bir giriş hem de yorum çalışmasıdır. Bu itibarla, demokrasinin hikâyesi, aslında siyasal toplumun doğasındaki temel dönüşümlerin ve hal-i hazırda ve gelecekte karşılaşacağımız bazı temel siyasal imkânların hikâyesidir (Held, 2006: 8). Held bu hikâyeyi anlatmaya, demokrasinin klasik modelleriyle başlamaktadır.

1. Demokrasinin Klâsik Modelleri

Held demokrasinin klâsik modellerini dört kısma ayırır. Bunlar 1- Atinalıların klasik demokrasisi, 2- Cumhuriyetçilik, 3- Liberal demokrasi ve 4- Dolaysız demokrasi. Şimdi yazarın belli başlı üç açıdan (meşrulaştırma prensibi, temel özellikler ve genel şartlar) irdelediği bu modeller, anlaşılabilirliği alabilmesine kolaylaştırması nedeniyle, onun sistematığıne bağlı kalarak ele alınacaktır.

1.1. İlk Klâsik Demokrasi Modeli Olarak Atina Demokrasisi

Bugün demokrasi olarak adlandırılan yönetim biçimi ilk olarak Antik Yunan'da ortaya çıkmıştır. Yunan demokrasisi ilk olarak arkaik dönemin birkaç şehir devletinde (MÖ. 700- 480) ortaya çıkmış ve onu izleyen klâsik dönemde (MÖ. 480-323) daha da yaygınlaşmış, Helenistik dönemde (323- 31) devam etmiş ve Roma'nın hâkimiyeti sağlamasıyla birlikte (MÖ. 196'dan sonrası) hızla yok olmuştur. Yunan demokrasisi tesis edildiği antik dönemden bugüne değin siyasal teori ve pratiği bariz bir şekilde etkilemiştir (Robinson, 2010: 45-46). Atinalıların oluşturdukları bu sıra dışı 'demokratik' sosyo-politik örgütlenme ve hayat tarzı, bu çalışmanın konusu değildir. Burada klasik modelin -Held'in şematize ettiği haliyle-, sadece temel yapısı ortaya konulacaktır.

(a) *Meşrulaştırma Prensibi:*

Atina modelinde sistemin meşrulaştırılması, vatandaşlara sağladığı özgürlük esasına oturtulmaktadır. Yani Antik Atina'ya özgü klasik demokrasinin meşrulaştırma ilkesi, özgürlüktür. Bu modelde vatandaşların siyasal kararlara katılmalarından ve yönetimde sırayla görev almalarından dolayı, siyasal eşitlik temelinde özgür oldukları varsayılmaktadır.

(b) *Temel özellikler:*

Vatandaşlar, yasama ve yargı fonksiyonlarında direkt yer alırlar.

Yurttaş meclisinin egemen gücü/rolü vardır.

Egemen gücün alanı, şehre ait ortak işlerin tümünü kapsayacak kadar yaygındır.

Kamu görevlerine adaylık için çok sayıda seçme yöntemi (direkt seçim, kura, rotasyon) vardır.

Sıradan vatandaşlarla kamu görevlilerini tefrik edecek hiçbir imtiyaz payesi yoktur.

Savaşla alakalı pozisyonlar haricinde hiç kimse, aynı görevi ikiden çok kez üstlenemez.

Herkes için kısa süreli görev tanımı geçerlidir.

Kamu hizmetleri için belli bir ücret ödenmesi esastır.

(c) *Genel Şartlar:*

Temel siyasal birim, tarımsal hinterlandı olan küçük şehir-devletidir.

Vatandaşlara boş vakit sağlayan kölelik sistemine dayalı ekonomik yapı vardır.

Kadınların çalışmasından dolayı, erkeğin kamu hizmeti için fırsat bulabildiği ev içi çalışma sistemi revaçtadır.

Vatandaşların nispeten küçük gruplarla sınırlandırılması esastır (Held, 2006: 27).

Antik Atina'da, sıradan bir vatandaş, siyasetle ilgili temel karar alma süreçlerine katılan ve belli dönemlerde kamu memuriyetlerinde bulunabilen birisiydi. Yetişkin biri için vatandaşlık, kamusal nitelikteki karar, iş ve işlemlerde yer almak demektir. Demokrasinin bu klasik manzarası, iki açıdan önemlidir. Birincisi, Antik Yunanlılar çağdaş demokrasilerin temsilcilik yoluyla aştıkları yurttaşların tümünü bir yerde (açık hava toplantıları) yerleştirme konusunda muhtemelen zorlanacaklardı. İkincisi, Antik Yunandaki klasik yurttaşlık düşüncesi, ondan sonraki birçok toplulukta yankı bulabilirdi. Antik demokrasiler, yazılı tarihin kaydetmiş olduğu çok atipik rejimlerdi. İnsanların sadece yöneticilerin mudi tebaası değil, siyasal bir düzenin aktif yurttaşları olabilecekleri düşüncesi, insanların kurdukları ilk sosyal siyasal örgütlenmelerden Rönesans'ın başlarına, oradan mutlak yetçiliğin sonuna değin kendisine çok sayıda savunucu bulmuştur (Held, 2006: 29). Dolayısıyla Held'e göre müteakip klasik demokrasi modeli, Rönesans'ın cumhuriyetçi pratiğine ilişkin tartışmalarla başlayan aktif vatandaşlık düşüncesinin yeniden dirildiği cumhuriyetçi modeldir.

1.2. Öz- Yönetim ve Aktif Vatandaşlık Olarak Cumhuriyetçilik

Klâsik Cumhuriyetçilik, farklı iki temel problematikten hareket eden iki farklı ekol halinde gelişmiştir. Bunlardan biri, Atina ekolü, diğeri ise Roma Ekolü'dür. Aristoteles tarafından temsil edilen ve insanı ancak siyasal topluma katılmak suretiyle beşeriyetini tamamlayabilecek ve gerçekleştirebilecek bir varlık (zoon politikon) olarak gören Atina Ekolü'nün temel problemi, erdemli yurttaşdır. Atina demokrasisinde yurttaşlık erdemi prensibi önemliydi ve bu prensip, siyasal topluma (site) adanmışlığı ve özel hayatın kamusal hayata tabi olmasını veya feda edilmesini gerektirmekteydi (Held, 2006: 6). Cicero tarafından temsil edilen Roma Ekolü'nün temel problemi ise, meşru yönetim tarafından güvence altına alınmış olan güçlü bir özgürlük ideali yani *libertas* idi (Laborde, 2007: 2). Roma'da cumhuriyetçilik fikrinin yeniden dirilişi, 11. yüzyılın son demlerine tekabül eder. Bu dönemde, çok sayıda kuzeyli İtalyan topluluklar, kendi 'danışma' ve 'yönetim' kurullarını (konsül)

oluşturmuşlardı. 12. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, bu konsül sistemi, yerini yönetim ve yargı işlevlerini yerine getiren *podesta* adıyla maruf bir yönetim formuna devretmişti. *Podesta*, mahdut bir süre için, konsüllere ve vatandaşlara hesap vermek zorunda olan seçilmiş görevliler eliyle yürütülen bir yönetim organıydı.

Held, klasik cumhuriyetçiliği korumacı (protective) ve gelişmeci (developmental) olmak üzere ikiye ayırarak inceler. Ona göre her iki tarzın genel karakteristikleri aşağıdaki şekilde resmedilebilir.

1.2.1. Koruyucu Cumhuriyetçilik

David Held'e (Held, 2006: 38) göre Korumacı Cumhuriyetçilik, Cumhuriyetçi düşünce geleneğinin Antik Yunan siyasal düşüncesinin önemli filozoflarından özellikle Platon ve Aristo'dan başlayarak, Padualı Marsillus ve Machiavelli gibi düşünürler aracılığıyla Ortaçağ siyasal düşüncesine taşınan ve oradan Rousseau ve Wollstonecraft'la modern döneme ulaşan versiyonudur. Bu versiyonun temel yönleri aşağıdaki gibidir.

(a) Meşrulaştırma Prensibi:

Siyasal katılma, kişisel özgürlüğün temel şartıdır. Eğer vatandaşlar kendi kendilerini yönetmezlerse, başkalarının yönetimine tabi olacaklar ve başkalarının tahakkümü altında yaşayacaklardır.

(b) Temel Özellikler:

'Halk', aristokrasi ve monarşi arasındaki güç dengesi, başlıca siyasal güçlerin tümünün kamu hayatında aktif bir rol oynadıkları karmaşık bir hükümet ve anayasa formasyonu ile bağlantılıdır.

Vatandaşların siyasete katılımı, konsüllerin veya temsilcilerin seçimi de dahil olmak üzere, farklı bir dizi mekanizmalar yoluyla sağlanmıştır.

Bu sosyal siyasal örgütlenmede, çeşitli gruplar, çıkarlarını savunmak üzere birbirleriyle rekabet halindedirler.

Konuşma, ifade ve toplanma özgürlüğü vardır.

Hukuk devleti prensibi geçerlidir.

(c) Genel şartlar:

Ölçek olarak küçük şehir topluluğu söz konusudur.

Dini ibadet koruma altındadır.

Sosyal ve ekonomik hayat, bağımsız sanat ve ticaret erbabı eliyle idame ettirilmektedir.

Kadınlar, emekçiler ve 'bağımlılar' siyasal hayattan menedilmiştir.

Rakip siyasal oluşumlar arasında yoğun bir çatışma hali mevcuttur (Held, 2006: 44).

1.2.2. Gelişmeci Cumhuriyetçilik

Held'e göre gelişmeci Cumhuriyetçilik, Cumhuriyetçi düşünce geleneğinin Roma siyasal düşünürleri ve tarihçilerinden başlayarak, Thomas Hobbes ve Machiavelli ile Ortaçağ'a, oradan da Locke, Montesquieu ile modern döneme ulaşan versiyonudur. Bu versiyonun temel yönleri aşağıdaki gibidir.

(a) Meşrulaştırma Prensibi:

Öz- yönetim ve ortak iyiyi hâkim kılma sürecinde, hiç kimsenin başkalarının boyunduruğu altına girmemesi ve herkesin özgürce gelişme imkânlarından eşit düzeyde yararlanabilmesi için, vatandaşların siyasal ve ekonomik eşitliğine öncelik veren bir sosyo-politik örgütlenmenin tesisi esastır.

(b) Temel Özellikler:

Yönetim ve yasama fonksiyonlarının birbirinden ayrılması kaçınılmazdır.

Kamuya ilişkin karar ve işlemlerin oybirliğiyle belirlenmesi arzu edilen bir şeydir; ancak ihtilaf durumunda, çoğunluğun kararına göre hareket etmek esastır.

Yönetim erki, sivil yöneticilerin ve idarecilerin uhdesindedir.

Yönetim organı ya direkt seçim ya da kura yoluyla belirlenir.

(c) Genel şartlar:

Henüz sanayileşme aşamasına gelmemiş küçük topluluklar söz konusudur.

Mülkiyet sahipliği, çoğunluk arasında bölünmüş vaziyettedir.

Vatandaşlık, mülkiyet sahipliğine bağlıdır.

Erkeğin siyasetle ve evle ilgisi olmayan diğer işlerle iştigal etmeye fırsat bulabilmesi için, ev işlerinin kadın tarafından görülmesine dayanan bir hane içi çalışma düzeni söz konusudur (Held, 2006: 48).

Rönesans İtalya'sında "öz- yönetim" diye bilinen forma olan ilginin yeniden canlanması, 17. ve 18. yüzyıllarda İngiltere, Amerika ve Fransa üzerinde önemli etkide bulunmuştur. Kamusal ve sosyal hayatın nasıl düzenleneceği meselesi, farklı düşünür ve politikacıların üzerine eğildikleri önemli bir mevzuuydu. Doğal olarak, bu konuda yapılan çözüm önerileri de bölgelere göre önemli farklılıklar arz etmiştir. Mesela İngiltere'de, her ne kadar monarşik ve dinsel kavramlarca domine edilmiş olan güçlü mahalli düşünce akımlarıyla iç içe geçmiş olsa da, cumhuriyetçilik etkili bir düşünce geleneği olarak varlığını korumaya devam etmiştir (Held, 2006: 54). Amerika'da, cumhuriyetçi kavram ve görüşler tartışılmaya devam etmiş, ancak bunların çağrışımları, aktif vatandaş ilkesinin anlamsal içeriğini değiştirecek ölçüde farklılıklar göstermiştir. Amerikan anayasasıyla ilgili tartışmalarda, bu ülkenin Kurucu Babalar'ından bazısı, Antik ve Rönesans cumhuriyetçilik anlayışlarını reddetmiş ve kalabalık bir nüfusa, büyük bir coğrafyaya ve karmaşık bir ticaret ağına sahip olan bu ülke için yeni bir cumhuriyetçi düzen teklif etmeye girişmiştir. Fransa'da ise cumhuriyetçi fikirler en üst perdeden dillendirilmeye devam etmiş ve eski monarşik düzene başkaldırının önemli bir parçası haline gelmişlerdir (Held, 2006: 55).

Farklı bölgelerde böyle farklı anlamlar taşımaya rağmen, cumhuriyetçilik düşüncesi ve onun öngördüğü sosyal siyasal örgütlenme biçimi, genel tanımlayıcı karakteristiği itibarıyla, yurttaş erdemini ve siyaseten aktif vatandaşlık anlayışını benimsemiştir. Bu önemli düşünce geleneği, siyasetin alanını özenle tanımlama ve sınırlamanın, sivil toplumdaki sınırlanmamış bireysel enerjilerin ve devletle yurttaşlar arasında anayasal ve kurumsal güvenceye bağlanmış yeni bir denge sağlamanın zorunluluğunu vurgulamıştır (Held, 2006: 55). Cumhuriyetçilik geleneği bu müktesebatıyla, devlet iktidarını birey lehine sınırlamanın en etkili savunusunu temsil eden ve müteakip bölümün konusunu oluşturan liberal demokratik modelin kaldırım taşlarını döşemiştir.

1.3. Liberal Demokrasi Modeli

Held (Held, 2006: 58) 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa'da mutlak monarşilerden demokratik yönetime geçişte, iki siyasal düşünce geleneğinin merkezi önemine işaret eder. Bunlardan biri yukarıda ele alınan cumhuriyetçilik, diğeri ise liberalizmdir. Ona göre (Held, 2006: 56) modern liberalizmin ve liberal demokratik düşüncenin ortaya çıkmasında, krallarla başlıca sınıflar arasında meşru otorite alanıyla ilgili süre giden mücadeleler; köylülerin ağır vergilere ve diğer sosyal yükümlülüklerle karşı isyanlar; ticaret, alış-veriş ve pazar ilişkilerinin yaygınlaşması; teknolojide (özellikle askeri teknolojide) kaydedilen ilerlemeler; başta İngiltere, Fransa ve İspanya olmak üzere ulusal monarşilerin konsolidasyonu; Rönesans'a özgü kültür ve düşünce yapısının gittikçe yaygınlaşması; din eksenli çatışmalar ve Katolikliğin evrenle ilgili iddialarına yönelen itirazlar; nihayet din ve devlet arasındaki mücadeleler gibi tarihi gelişme ve

değişmelerin değişen ağırlıklarda payı vardır. Ancak, cumhuriyetçi düşünce geleneğinin birikimi çok önemlidir; çünkü liberal düşünce geleneğinin ilk temsilcileri kimliğini taşıyan Hobbes ve Locke gibi düşünürler, öncelikle bu birikimden yararlanmışlar ve teorilerini bu birikimin üzerine inşa etmişlerdir.

Held, liberal demokrasi modelini de tıpkı cumhuriyetçilik gibi *korumacı* ve *gelişmeci* olarak iki kısma ayırır. Joshi'nin (Joshi, 2013: 191) de belirttiği gibi, gelişmeci liberal demokrasi, siyasal süreçlere toplumu daha çok müdahil görmek istemesinden dolayı, *sosyal demokrasi* olarak da bilinir. Koruyucu liberal demokrasi ise yönetimin ölçek ve alanını minimize etmeyi amaçlamasından dolayı, daha çok *liberteryen* veya *minimalist* demokrasi olarak tavsif edilir. Şimdi bunlar sırayla ele alınacaktır.

1.3.1. Koruyucu Demokrasi

Koruyucu demokrasi modelinin hareket noktasını teşkil eden temel kaygı, Aristo'nun Platon'a sorduğu meşhur "Quis Custodiet Custodes?" (koruyuculardan kim koruyacak?) (Türköne, 2003: 197) sorusunda saklıdır. Yani koruyucu demokrasi modelinin temel problematiki, öncelikle bireyi devletin keyfi müdahalelerine karşı korumak ve birey hak ve hürriyetlerinin teminat altına alınmasını sağlamaktır.

Doğal haklar ve doğal hukuk teorilerinden hareket eden koruyucu demokrasi modeli, özellikle Thomas Hobbes (1588-1679) ve John Locke'ın (1632-1704) katkılarıyla zenginleşerek günümüze gelmiştir. Bunlardan Hobbes, mutlakiyetçilik savunusu ile despotluğa karşı liberalizm mücadelesi arasında gidip gelen ilginç bir geçişi, Locke ise, 18. yüzyıldan itibaren Avrupa ve Amerika siyasal anlayış ve düşüncesinin gelişiminde hâkim bir unsur olarak, liberal anayasacılık geleneğinin net bir başlangıcını temsil eder (Held, 2006: 59). Çünkü Holden'ın (Holden, 2007: 63) da işaret ettiği gibi Locke'ın geliştirmiş olduğu siyaset felsefesi, çoğunluğun yönetimine ve halkın rızasına dayanmaktaydı. Held'e (Held, 2006: 78) göre, bu iki düşünürün temellerini attığı koruyucu demokrasi modelinin üç yüz yılı aşkın bir süreden beri evrilmesiyle, günümüzde büründüğü görünüm aşağıdaki şekilde şematize edilebilir.

(a) Meşrulaştırma Prensibi:

Yöneticilerin, tüm vatandaşların çıkarlarıyla mütenasip politikalar izlemelerini sağlamak için, yurttaşların birbirlerine karşı olduğu kadar, yöneticilere karşı da korunmaları esastır.

(b) Temel Özellikler:

Egemenlik nihai olarak halka dayanır; ancak halk bu egemenliği, devlet fonksiyonlarını meşruiyet dairesinde yürütecek olan temsilcileri eliyle kullanır.

Periyodik aralıklarla yapılan düzenli seçimler, gizli oy, partiler arasında rekabet, alternatif siyasal parti veya liderler ve çoğunluk yönetimi gibi kurumsal düzenlemeler aracılığıyla, yöneticilerin halka hesap vermeleri sağlanır.

Devletin erkleri, yasal çerçevede belirlenmiş yani kişilik-dışı olmalı; ayrıca yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç fonksiyona ayrılmalıdır.

Keyfiliği önlemek ve kanun önünde eşitliği sağlamak için *anayasacılık* merkezi bir önem taşır. Bu anayasacılık konuşma, ifade, toplanma, seçme ve vicdan özgürlüklerini de içeren politik ve sivil hak ve özgürlüklerin tümünü garanti etmelidir.

Korumacı demokrasinin öngördüğü sosyal siyasal örgütlenmede, devletin alanı sivil toplumunkinden ayrıdır. Bu örgütlenmede vatandaşlar şiddet, hoş görmeyecekleri sosyal davranışlar ve razı olmayacakları devlet müdahaleleri riskinden bağışık kendi mahrem alanlarına sahiptirler.

Bu örgütlenme yapısında, birbirleriyle rekabet/mücadele eden güç odakları ve çıkar grupları vardır.

(c) *Genel şartlar:*

Siyasal açıdan otonom sivil toplum gelişmiştir.

Üretim araçlarının özel mülkiyeti esastır.

Rekabete dayalı piyasa ekonomisi söz konusudur.

Aile yapısı, patriarkal bir özellik taşır.

Teritoryal alan, ulus-devlet sınırına ulaşmıştır (Held, 2006: 78).

Koruyucu demokrasi modeli, farklı düşünürlerin eleştirel katkılarıyla, 'gelişmeci demokrasi' diye adlandırılan başka bir demokrasi modelinin doğmasına kapı aralamıştır. Nitekim gelişmeci liberal demokrasi modeli, koruyucu liberal demokrasinin doğasında mündemiç eşitsizliklere (mesela, özgürlüğü herkesten ziyade servet sahiplerine has görmesine) tepki olarak doğmuş ve gelişmiştir.

1.3.2. Gelişmeci Demokrasi Modeli

Koruyucu demokrasi modelinin temel hassasiyeti, bireysel hak ve çıkarların korunmasıydı. Gelişmeci veya kalkınmacı demokrasi modeli ise, daha ziyade bireysel ve toplumsal gelişime odaklanmıştır. Bu modelin temsilcileri sayılabilecek iki önemli siyaset teorisyeni vardır. Bunlardan birincisi, radikal fikirleriyle Marksist ve anarşist gelenekleri olduğu kadar, izleyen dönemde Yeni Sol'u da etkileyen Jean J. Rousseau'dur (Heywood, 2006: 105). Diğeri ise, demokrasiyi "halkın çıkarlarını koruyan ve bireysel gelişmeyi sağlayan bir araç" (Holden, 2007: 67) olarak gören ve Rousseau'ya oranla daha mutedil sayılabilecek olan John S. Mill'dir. Gelişmeci demokrasi modeli, toplumun dezavantajlı kesimlerinin hayat şart ve standartlarını iyileştirmek için, daha çok devlet müdahalesi öngörür. Gelişmeci demokrasi, siyasal katılma düzeyinin yükseltmesi, halkın bilgi edinme hak ve özgürlüğünün savunulması, yurttaşların kamuyu ilgilendiren genel karar süreçlerinde yer almasının sağlanması ve ekonomik kapasite ve kaynakların etkin kullanımının ve adil dağılımının gerçekleştirilmesi gibi amaçlar gütmektedir. Bu modelin Held tarafından şemaya dönüştürülmüş temel yapısı aşağıdaki gibidir.

(a) *Meşrulaştırma Prensipleri:*

Siyasal hayata katılma, sadece bireysel çıkarların korunması için değil, ayrıca bilgili, görgülü, gelişen bir vatandaşlık yaratmak için zorunludur. Siyasetle meşguliyet, bireysel kapasitelerin en üst seviyede gerçekleşmesi için esastır.

(b) *Temel Özellikler:*

Evrensel oy hakkıyla tecessüm eden halk egemenliği esastır.

Temsili hükümet (seçilmiş liderlik, düzenli seçimler, gizli oy, açık sayım vb.) söz konusudur.

Devlet iktidarının bölünmesini ve sınırlandırılmasını, bireysel hakların gözetilmesini ve bunların ötesinde düşünce özgürlüğü, yayın, tartışma, ez cümle bireyin hayat tarzını güvence altına alan anayasal fren-denge sistemi vardır.

Parlamentonun kamu bürokrasisinin markajına tabi olmaması yani seçilmişlerle uzmanların fonksiyonlarını birbirinden kesin olarak ayrılması önemlidir.

Yurttaşların oy kullanmak suretiyle hükümetin muhtelif branşlarında rol almaları; ayrıca mahalli yönetimlere, kamusal tartışmalara ve jüri çalışmalarına etkin, yaygın ve yoğun bir şekilde katılımları istenir.

(c) *Genel şartlar:*

Minimum devlet müdahalesinin söz konusu olduğu bağımsız sivil toplum vardır.

Rekabetçi piyasa ekonomisi esastır.

Üretim araçlarının özel kontrol ve sahipliği esastır.

Kadınların siyasal özgürlüğü kabul edilmiştir; fakat geleneksel işbölümünün genel hatlarıyla korunması söz konusudur.

Devletlerarasında ilişkilerin geliştiği bir ulus-devlet sistemi mevcuttur (Held, 2006: 92).

Demokrasi, Antik Yunandan 17. yüzyıl Avrupa'sına kadar, genellikle yurttaşları meclislerde ve kamu miting alanlarında toplayarak, siyasetle ilgili temel belirleyici kararlara katılmalarını sağlamakla alakalı olmuştur. 18. yüzyılın son demlerinde ise, bu kararları kendisi adına alacak olan temsilcileri seçme yöntemi ağırlık kazanmaya başlamıştır. Temsili liberal demokrasi teorisi, belli sayıda yurttaşın demokrasi üzerine uyguladığı pratik sınırlamaları elimine etmek suretiyle, demokratik düşüncenin referans çerçevesini kökten değiştirmiştir. Böylece temsili demokrasi hem halka hesap verebilir hem de uygulanabilir bir niteliğe kavuşmuştur (Held, 2006: 94). Çünkü Mill'e göre "modern dönemin muhteşem bir keşfi" olan temsil yöntemi, bir taraftan ölçek sorununu çözüme kavuştururken, diğer taraftan da temsilcilerin belli periyotlarla yapılan seçimler aracılığıyla, halka hesap vermelerinin yolunu açmış oldu.

Held'e (Held, 2006: 95-96) göre bazı ülkelerde, 19. ve 20. yüzyılda, işçi ve feminist aktivistler tarafından eşit statü ve evrensel oy hakkı elde etme mücadeleleri yaygın ve bazen de kanlı bir şekilde bastırılmış olmakla birlikte, bu mücadeleler sonucunda, vatandaşlık hakkının tüm yetişkinler için aynı şeyi ifade ettiği noktaya gelindi ve yukarıda sıralandığı gibi seçilmiş hükümet, "bir kişi bir oy" ilkesinin geçerli olduğu serbest ve adil seçimler, dinine, ırkına, cinsiyetine veya sınıfına bakmaksızın herkesi kapsayan bir vatandaşlık anlayışı, sosyal hareketler, çıkar grupları ve siyasal partiler dahil olmak üzere bağımsız dernekler kurma hakkı, din, vicdan, ifade ve toplanma hürriyeti gibi liberal demokratik standartlar geliştirildi. Dolayısıyla temsili demokrasi, yirminci yüzyıla hatta bu yüzyılın da son dönemlerine özgü bir siyasal olgu hüviyetini kazanmıştır. Çünkü ancak bu yüzyılın sonlarına gelindiğinde, temsili liberal demokrasi Batı'da bütün kurumlarıyla sağlam bir şekilde tesis edilmiş ve Batı dışındaki ülkelerde uygun bir yönetim modeli olarak benimsenmiştir. Ancak bu demokrasi modeli de, beşeriyetin "en iyi yönetim şekli" arayışlarına son noktayı koyarak, nihai sosyal-siyasal örgütlenme tarzı vasfıyla temayüz etmemiş, diğer tüm modeller gibi kendi eleştirilerini ve başta Sol düşünce geleneğinden gelen *dolaysız ve/veya katılmacı* modeller olmak üzere rakip, muhalif ve alternatif modellere kapı aralamıştır.

1.4. Dolaysız Demokrasi Modeli

Demokrasinin ilk örneği olarak bilinen Antik Yunan'ın dolaysız demokrasisi, dolaylı demokrasinin eleştirildiği kusurlardan münezzeh ideal demokrasi tipi olarak telakki edilir (Holden, 2007: 54). Bu model ilgili bölümde ele alınmıştır. Held'in dolaysız demokrasiden kastettiği ise modern dönemin dolaysız demokrasi tecrübesidir.

Bir önceki bölümde bahsi geçen gelişmeci demokrasi modeli, bireyden ziyade toplumsal çıkarlara duyarlı sosyal teorilerin geliştirilmesine ön ayak olmuştur. Bireyden ziyade topluma öncelik tanıyan teorilerden ilk akla geleni, -tahmin edilebileceği gibi- Marxizm-sosyalizm çizgisidir. Marx, sosyal-siyasal bir örgütlenme biçimi olarak liberalizme ve onun ekonomik sistemi olarak bilinen kapitalizme yönettiği amansız eleştirilerden sonra, tarihin kendi olağan seyri içerisinde bu örgütlenme biçiminin sona ereceğini ve iki alternatif örgütlenme tarzı tarafından ikame edileceğini öngörmüştür. Bunlardan biri, liberal-kapitalist düzenin yıkılmasını müteakip geçici olarak kurulacak olan *sosyalizm*, diğeri ise bir müddet

sonra şartlar olgunlaştığında sosyalizmin yerini alacak ve sosyo-politik mücadeleler tarihine son noktayı koyacak olan nihai toplumsal-siyasal örgütlenme biçimi olarak *komünizm* (ya da Marx'ın kullanmayı tercih ettiği diğer adıyla *proleterya diktatörlüğü*) dir.

Held de modern dolaysız demokrasiyi öncelikle Marks'ın düşünceleri ve onlarla bağlantılı sosyalizm ve komünizm doktrinleri çerçevesinde ele almıştır. Ona göre (Held, 2006: 116) 20. yüzyıl Marksizmi en az üç kampa ayrılarak gelişimini sürdürmüştür. Bunlar 'Liberteryenler', 'Plüralistler' ve 'Ortodoks Marksistler' olarak sayılabilir. Bu üç ekol arasında çok önemli teorik farklılıklar olmakla birlikte, genel bir Marksist toplumsal siyasal tasarım belirlenebilir. Bunların hepsinde ortak olan "toplumun demokratik prensiplere göre düzenlenmesi", "sınıfsız toplum aşamasında siyasetin sona ermesi", "kaynakların planlara dayalı kullanımı", "etkin üretim" ve "daha çok boş zaman" gibi ideallerden hareketle oluşturulacak sosyo-politik örgütlenmenin *sosyalist* ve *komünist* versiyonları aşağıdaki gibidir (Held, 2006: 120).

(a) *Meşrulaştırma Prensibi:*

Herkesin özgürce gelişimi, ancak her bir bireyin özgürce gelişimiyle sağlanabilir. Özgürlük, sömürünün sona erdirilmesini ve ekonomik ve siyasal eşitliğin tam anlamıyla hayata geçirilmesini gerektirir. Bireyin sahip olduğu tüm potansiyeli ortaya çıkaracak şartları sadece eşitlik sağlayabilir. Böyle bir düzende, herkes toplam üretime '*gücü oranında*' katılacak ve bundan '*ihtiyacı oranında*' pay alacaktır.

(b) *Temel Özellikler:*

<i>Sosyalizm</i>	<i>Komünizm</i>
Kamuya ait işler, piramit biçiminde örgütlenmiş olan kurul ya da topluluklarca düzenlenir.	Her türdeki "yönetim" ve "siyaset" , nihai olarak yerini kendi kendini düzenleme (self-regulation) ilkesine terk eder.
Sıkça yapılan seçimlerle belirlenen hükümet görevlileri, hukukçu ve yöneticiler, toplumdaki emir alır ve toplum tarafından görevlerine son verilir.	Kamusal nitelik taşıyan tüm işler, birlikte idare edilir ve bütün kamusal sorunlarda, karar alma prensibi olarak <i>konsensüse</i> itibar edilir.
Kamu görevlileri, işçilerinkinden daha yüksek ücret alamazlar.	İdari görevlerin dağıtımı, seçim ve rotasyonla yapılır.
Yeni siyasal düzeni korumakla görevli olan halk milisleri, toplumun denetimine tabidir.	Silahlı kuvvetlerin tümü, öz-denetimle ikame edilir.

(c) *Genel şartlar:*

<i>Sosyalizm</i>	<i>Komünizm</i>
Tüm işçi sınıfları birleşmelidir.	Tüm sınıflar ortadan kalkmalıdır.
Burjuvazinin hezimetini kaçınılmazdır.	Kıtlığın ve üretim araçları özel mülkiyetinin sona erdirilmesi şarttır.
Tüm sınıf imtiyazlarının sona ermesi ve devletle toplumun ileri derecede bütünleşmesi gereklidir.	Paranın, değiş-tokuşun ve piyasanın sona erdirilmesi esastır.
Tüm temel ihtiyaçların karşılanması ve halkın sosyal etkinliklere vakit bulabilmeleri için üretim güçlerinin alabildiğine geliştirilmesi gerekir.	Emeğin sosyal açıdan bölünmesinin son bulması elzemdir. (Held, 2006: 120).

19. yüzyılda Avrupa'da ilhamını büyük oranda ünlü Alman Yahudi'si Karl Marks'tan alan emek hareketi, insan hakları anlayışına, *sosyal haklar* denilebilecek ve gelir, barınak ve eğitim gibi hakları katan yeni bir anlayış getirmiştir. Buna göre, bir önceki bölümün konusunu teşkil eden liberal demokratik modelin sunduğu haklar iyi olmakla birlikte, vatandaşların bu haklardan bihakkın yararlanabilmeleri, hele hele liberal modelin gelişmeci versiyonunun vurguladığı siyaseten aktif ve katılımcı yurttaş profilinin gelişebilmesi için, öncelikle tüm yurttaşların maddi/fiziki ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Çünkü ünlü Alman oyun yazarı Bertolt Brecht'in de belirttiği gibi, "yemeğin ahlaktan önce geldiğine" (Slomp, 2011: 22) inanılmaktadır. Rousseau'nun eşitlikçi siyasi felsefesinin izlerini taşıyan direkt veya katılımcı demokrasi modeli, Norman Barry'nin (Barry, 2012: 515) de belirttiği gibi, siyasetin düzenli aralıklarla yapılan seçimlerle sınırlandırılmaktan ziyade, sürekli bir faaliyet olması gerektiğini ileri sürer. Bunun yolu, bireylerin ve grupların kendilerini ilgilendiren kanun ve politikaların oluşturulma sürecine doğrudan katılabildikleri ortam ve şartların sağlanmasıdır ki, o da bu kararların merkezi-bürokratik devlet yerine, daha küçük topluluklar halinde alınmasıyla mümkündür.

SONUÇ

Çağdaş sosyal hayat, beşeri faaliyetin hemen hemen tüm alanlarını bir şekilde etkileyen veya şekillendiren modern devletle bağlantılıdır (Held, 2003: 8). Dolayısıyla, devletin örgütlenme biçimi, sosyal - siyasal hayat için hayati bir önem taşımaktadır. En genel tanımıyla, halkın kamu siyasetiyle ilgili temel belirleyici kararları alabildiği bir siyasal sistem olan demokrasi, devletin bu örgütlenme biçimlerinden biridir. Demokrasi, herkesin eşit değer ve saygınlıkta olduğu, siyasal hayata aktif bir şekilde katılabildiği, kişisel sorumluluk ve hesap verilebilirliğin cari olduğu, konsensüsün baş tacı edildiği, kamusal konularda periyodik aralıklarla yapılan serbest ve adil seçimler yoluyla herkesin kararlara katılabildiği, toplumun mümkün en çok sayıda üyesini kapsayan (Held, 2007: 159), siyasaları çoğunluğun tercihlerine göre oluşturmakla birlikte, azınlığın hak ve çıkarlarını da gözeten sosyal siyasal örgütlenme örgünmektedir. Bu örgütlenmede vatandaşlık, herkesin eşit hak ve yükümlülükler, özgürlük ve kısıtlamalara, ayrıcalık ve sorumluluklara sahip oldukları bir statüdür (Held, 1989: 163).

Bugün demokrasi kendisine rakip, muhalif veya alternatif diğer yönetim sistemleri karşısında kesin zaferini ilan etmiş gözükmektedir. Çünkü dünya üzerinde neredeyse herkes ve her türden rejim kendini bir şekilde demokrat olarak takdim etme gereği duymaktadır. Mamafih, bu rejimlerin yaptıklarıyla söyledikleri birbirinden büyük oranda farklılık arz etmektedir. Held'in de belirttiği gibi, demokrasi modern siyasal hayata önemli bir meşruiyet temeli sağlamaktadır; çünkü 'demokratik' vasfını kazandıklarında, tüm kural, yasa ve siyasalar meşru addedilmektedir. Ancak bu hep böyle değildi. Antik Yunandan günümüze değin siyasal düşünürlerin büyük bir kısmı, demokrasinin teori ve pratiğiyle hep sorunlu olmuşlar ve demokrasiye hep eleştirel bir tavırla yaklaşmışlardır. Nitekim özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda 'kötü bir şey' olduğu inanç ve düşüncesiyle demokrasiye cephe alan çok sayıda düşünür mevcuttu. (Beetham, 2006: 1-2). Dahası, demokrasi hem tesisi hem de muhafazası çok zor olan bir yönetim biçimidir. Yirminci yüzyıl Avrupa tarihi bunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Nitekim Faşizm, Nazizm ve Stalinizm gibi kitle seferberliğine dayalı ideolojilerin demokrasiyi ortadan kaldırmasına ramak kalmıştı (Held, 1993: 13). Demokrasinin bugün, liberal formu ve rakipsiz yönetim biçimi kimliğiyle, ideolojik mücadeleleri sonlandıracağı iddia edilecek şekilde yaygın bir mazhariyete konu olması, aslında çok yeni bir olgudur.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görmekte olduğu yaygın itibar ve mazhariyete rağmen, bir sosyal siyasal örgütlenme biçimi olarak demokrasinin tek bir kurumsal formu yoktur. Aksine, çağdaş demokrasiler, çok sayıda farklı tiplere, versiyonlara ve varyantlara ayrılmıştır. Ünlü siyaset teorisyeni David Held, aynı adı taşıyan klâsikleşmiş eserinde, bunları 'demokrasi modelleri' olarak adlandırmaktadır. Yazar, bu modelleri "klâsik demokrasi", "rekabetçi elitizm", "plüralizm", "müzakereci demokrasi" ve "demokratik otonomi" olarak sıralamış ve her birini ayrıntılı bir şekilde ele almıştır.

Bu çalışmada, bu modellerden sadece 'klâsik demokrasi modeli' konu edinilmiştir. Held, klâsik modeli de dört ayrı varyanta ayırarak incelemiştir. Bunlardan birincisi, demokrasinin ilk klâsik örneği olarak bilinen ve Yunan şehir-devletlerinin vatandaş statüsündeki sakinlerinin 'polis'in yönetimi ile ilgili kararlara direkt katılımları ile ünlü 'Atina demokrasisi'dir. İkincisi, özgürlük, öz-yönetim ve aktif yurttaşlık olarak bilinen 'cumhuriyetçi model'dir. Held bu modeli, Antik Yunan siyasal düşünce geleneğine dayanan 'koruyucu cumhuriyetçilik' ve Roma geleneğine dayanan 'gelişmeci cumhuriyetçilik' olarak iki versiyon halinde inceler. Üçüncüsü, devlete karşı belli bir mesafenin karakterize ettiği 'liberal model'dir. Held bu modeli de yönetimin ölçek ve alanını minimize etmeyi amaçlayan 'koruyucu liberal demokrasi' ve toplumu siyasal süreçlere daha çok müdahil kılmayı amaçlayan 'gelişmeci liberal demokrasi' olarak iki varyant halinde ele alır. Dördüncü ve son model ise daha çok Sol dünya görüşünün Marksizm'den Komünizm'e, Sosyalizmden Yeni Sol'a, oradan Sosyal Demokrasi'ye değin farklı versiyonlarıyla tetabuk halindeki 'dolaysız demokrasi' modelidir.

KAYNAKÇA

- BARRY, Norman P. (2012). *Modern Siyaset Teorisi*, Çev. Mustafa Erdoğan ve Yusuf Şahin, Ankara: Liberte Yayınları.
- BIRCH, Anthony H. (1993). *Concepts and Theories of Modern Democracy*, London: Routledge.
- BEETHAM, David (2006). *Democracy: A Beginner's Guide*, Oxford: Oneworld Publications.
- HELD, David (1989). "Citizenship and Autonomy", *Social Theory of Modern Societies: Anthony Giddens and His Critics*, David Held and John B. Thompson (eds.), (Cambridge University Press, pp. 162-185.
- (1993). "Democracy: From City-states to a Cosmopolitan Order?" *Prospects for Democracy: North, South, East, West*, David Held (ed.), Cambridge: Polity Press, pp. 13-53.
- (1995). *Democracy and the Global Order*, Stanford: Stanford University Press.
- HELD, David and Anthony McGrew (2003). "The Great Globalization Debate: An Introduction", *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate*, David Held and Anthony McGrew (eds.), Cambridge: Polity Press, pp. 1-51.
- HELD, David (2006). *Models of Democracy*, Cambridge: Polity Press.
- (2007). "Cultural Diversity, Cosmopolitan Principles and the Limits of Sovereignty", *Cultural Politics in a Global Age*, David Held and Henrietta L. Moore (eds.), Oxford: Oneworld Publications, pp. 157-165.
- HEYWOOD, Andrew (2006). *Siyaset*, Çev. Bekir B. Özipek ve diğ., Ankara: Liberte Yayınları.
- (2012). *Siyaset Teorisine Giriş*, Çev. Hızır M. Köse, İstanbul: Küre Yayınları.
- HOLDEN, Barry (2007). *Liberal Demokrasiyi Anlamak*, Çev. Hüseyin Bal, Ankara: Liberte Yayınları.
- JOSHI, Devin K. (2013). "The Protective and Developmental Varieties of Liberal Democracy: A Difference in Kind or Degree?", *Democratization*, 20:2, 187-214, DOI:

10.1080/13510347.2011.634581, p. 191. İnternet erişim adresi:
<http://dx.doi.org/10.1080/13510347.2011.634581>.

LABORDE, Cécile and John MAYNOR (2007). "The Republican Contribution to Contemporary Political Theory", *Republicanism and Political Theory*, Cécile Laborde and John Maynor (eds.), Oxford: Blackwell, pp. 1-31.

LIVELY, Jack (1975). *Democracy*, Oxford: Blackwell.

MACPHERSON, Crawford B. (1984). *Demokrasinin Gerçek Dünyası*, Çev. Levent Köker, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

ROBINSON, Eric (2010). "Ancient Democracy", *Encyclopedia of Political Theory*, Mark Bevir (ed.), UK: Sage Publications, pp. 45-46.

SARTORI, Giovanni (1993). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, Çev. Tuncer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan, Ankara: Yetkin Yayıncılık.

SLOMP, Hans (2011). *Europe A Political Profile An American Companion to European Politics*, Oxford, Abc-Clio.

TÜRKÖNE, Mümtaz'er (2003). *Siyaset*, Ankara: Lotus Yayınevi.